

שכר עבודה שלא צלחה

הקדמה

שאלה מצויה בבתי דין היא כיצד לקבוע שכר במקרה שפועל נשכר למלאכה ולא עלתה בידו. מצד אחד, הפועל השכיר טוען שהוא זכאי לשכר עבור עבודתו, מצד שני טוען המעסיק שכוונתו הייתה לשכור פועל על מנת שיצליח במלאכה, ורק על דעת כך הוא מוכן לשלם לו שכר.

במקרה של הסכמים מפורשים וברורים, מה שנקבע הוא זה שמחייב; השאלה עולה כשלא נקבעו תנאים מפורשים.

נציין כמה דוגמאות שבהם עולה השאלה: עורך דין שייצג לקוח במשפט ארוך, אך לא הביא את לקוחו לתוצאה המקווה; בעל מוסך שתיקן רכב, אך עדיין יש ליקויים הפוגמים בשימוש; שדכן שהצליח במלאכתו והצדדים התארוסו, אך לאחר מכן בני הזוג ביטלו את האירוסיין, וכדומה. במקרים אלו נעשתה עבודה, אך לא הגיעה לתוצאות המקוות.

א. פועל שלא הצליח באשמנתו, אינו זכאי למשכורת

מהגמרא ניתן להוכיח שפועל שלא עשה את מלאכתו כראוי אינו זכאי לתשלום. כך קובעת הגמרא לגבי סופר סת"ם שחוזר בו, ואומר שהכתיבה לא הייתה כראוי (גיטין נד ע"ב), שדבריו אינם מועילים לפסול את ספר התורה, אך מועילים להפסיד את שכרו:

ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה: ספר תורה שכתבתי לפלוני, אזכרות שלו לא כתבתים לשמן, אמר ליה: ספר תורה ביד מי? אמר ליה: ביד לוקח, אמר ליה: נאמן אתה להפסיד שכרך, ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה.

כך גם עולה מהגמרא בבבא מציעא (פג ע"א):

רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימיהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלימיהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין, (משלי ב, כ) למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגרייהו. אמר ליה: דינא הכי? אמר ליה: אין, (משלי ב, כ) וארחות צדיקים תשמר.

דהיינו מן הדין, פועלים ששברו את החפץ שהובילו חייבים בנזק, ובוודאי אינם מקבלים שכר על ההובלה, למעשה נהגו עימהם לפני משורת הדין, לא חייבו אותם בנזק, ואף שילמו להם. מכאן שבמקרה שאדם לא סיים את מלאכתו, אינו זכאי לשכר עליה.

רש"י (ד"ה שקולאי) קובע שמדובר במקרים שהפועלים גרמו נזק בפשיעה: 'ותברו ליה שלא במקום מדרון, ובפשיעה'. על כן הם מאבדים את שכרם. אמנם אם הנזק היה באונס, זכאים הפועלים לשכר. וכן דעת ראשונים נוספים,¹ שמדובר במקרה שבעל החבית לא ידע האם שברו החבית באונס או בפשיעה, ובסך הכול, ויתר על הזכות להשביעם; ממילא עולה שבמקרה של אונס הם זכאים לשכר.

דיון דומה מצאנו בגמרא (בבא מציעא נז ע"ב- נח ע"א), לגבי שליחים שהובילו שקלי הקדש:

בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו, אם משנתרמה התרומה - נשבעין לגזברין, ואם לאו - נשבעין לבני העיר, ובני העיר שוקלין אחרים תחתייהן... אמר שמואל: הכא בנושא שכר עסקינן, ונשבעין ליטול שכרן... והא נגנבו או שאבדו קתני, ושומר שכר בגניבה ואבידה חיובי מיחייב! והכא נמי, נהי דשלומי לא משלמי - אגרייהו מיהא לפסיד! - אמר רבה: נגנבו - בלסטים מזויין, אבדו - שטבעה ספינתו בים.

מבאר רש"י:

אגרייהו מיהא לפסיד - שהרי נשתעבדו לשומרן מגניבה ואבידה, ועל מנת כן היו נוטלין שכר, והרי לא השלימו מלאכתן. בלסטים מזויין - דאונס הוי, ולשמירה זו לא קבלו עליהם.

גם מדבריו אלו עולה החילוק שבין מלאכה שלא נסתיימה בשל פשיעה לבין מלאכה שלא נסתיימה בשל אונס. מוסיף הריטב"א הסבר לדין זה, מתוך הדגשה שעל העובדים להחזיר את התשלום:

דהא להכי יהבו להו אגרא דליטרינהו מגניבה ואבידה וכיון דלא נטרינהו מגניבה ואבידה לית להו אגרא, ואפי' קבלוהו כבר יש להם להחזירו וכל שכן שאין נותנין להם שכרם עכשיו.

מכאן עולה ששליח שאיבד את הדברים שנשלחו, אף אם אינו חייב בתשלום, פשוט הוא שלא יקבל שכר על השליחות כולה, אלא אם כן מדובר באבדה מחמת אונס.

גם בעניין סופר סת"ם שכתב שלא כראוי, מדגישים הראשונים שיש לחלק בין נזק שנגרם מפשיעת הפועל לנזק שנגרם באונס, ובכך הם מבארים מדוע במקרה קודם שם בגמרא, בנוגע למי שעסק בטהרות - אין מאמינים לו על הטהרות; וכך כותב ראב"ן (שו"ת סי' צב):

משום דהכא פשע שלא כתבן לשמן דהא לא כתבתים לשמן קאמר, אבל גבי טהרות לא פשע דהא נטמאו קאמר שנפל שרץ עליהם או אדם נכנס ונגע מדלא קתני טמאתים הילכך לא מפסיד אגריה. אבל אי הוה אמר טמאתים ודאי מפסיד אגריה...

1. ראה מאירי, תלמיד הרשב"א שם.

ב'חידושי הריטב"א' (גיטין נד ע"ב) מביא הריטב"א חידוש בשם 'רבינו נר"ו', שלפי אחת האפשרויות שהעלה, אם נשכר אדם לסתם מלאכה, אף אם עסק בטהרות וטימא אותם, אינו מפסיד שכרו, כיוון שלא נשכר לצורך כך; לא מצאתי כדוגמת דבריו בפוסקים.

הרשב"א דן בסופר סת"ם שנמצאו טעויות רבות בספר שכתב:²

שאלת הנותן מעות לחברו לכתוב לו ספר תורה ונמצאו בו טעויות וצריך לשכור מי שיגיה אותם. אם הם טעויות שדרך הסופרים לטעות בכך אין הסופר חייב כלום. שאף על פי שהנותן מעות לכתוב לו ספר תורה על ספר תורה כשר הוא נותן וכל שהוא חסר אות אחת אינו כשר. מ"מ טעויות הנמצאות בכתב שכיחי ואין לך סופר שידקדק בכתיבתו כל כך שלא יטעה כלל. וכל כיוצא בזה מן הסתם אין דעת הבעלים להקפיד ואחולי מחליה. ומיהו אם טעה כל כך שאין דרך הסופרים לטעות חייב לפי שזה ממעוט השגחת הסופר ומפשיעתו... וכל שכן אם טעה בו כל כך שיפסל בו הספר לגמרי. וכמו שאמר שתיים יתקן שלש יגנז וכיוצא בזה לפי שאין זה הספר כשר. כמו שאמר בפרק הנזקין (נד ע"ב) גבי סופר... ומ"מ כל כיוצא בדברים הללו תלויין במנהג המקומות.

מדבריו עולה שהשכר ניתן על המלאכה לפי המקובל, וייתכן תשלום שכר על מלאכה שאינה מושלמת אם כך מקובל לשלם, ואז אף אין חובה על הפועל לתקן את הטעון תיקון. אמנם חריגה מעבר לכך, כבר מוגדרת פשיעה, ואף הוצאות התיקון הן על הפועל. תשובה זו הובאה להלכה ברמ"א (סי' שו סעי' ח).

בעקבות דברים אלו נפסק בשו"ת מהרשד"ם (חו"מ שמג):

אבל בנ"ד שלא הועילו מעשיו כלל אלא שאחר כמה זמן על ידי שטרחו אחרים זכו להוציא בהא כולי עלמא מודו שאין לראשון ללוי כלום.

וכן הוסיף במקום נוסף (יו"ד סי' רד), במקרה הבא:

ה"ר פלוני קרה לו מקרה בלתי טהור שאחד מבניו יצא ממחיצתו והחליף דתו פה שאלוניקי וארח לחברה עם פועלי און והוליכוהו עמהם והגיעו העיר מוניסטריו ושם אנשי חסד עלה בדעתם להוציאו מידם כי שמעו דברים מן הנער שהיה נראה כונתו טובה לשוב אל אביו והחביאוהו כמו ג' ימים עד שהוצרכו להוציא סך מעות והעלו חרס בידם כי נשאר הנער עם האדון שלקח הנער לעצמו לרע לו ועתה האנשים אשר הוציאו הסך ההוא שואלים מפ' אבי הנער הנז' הסך שהוציאו בעד הצל' הנער כי לטובתו וטובת בנו נתכוונו ועתה שואל אבי הנער אם הוא חייב לפרוע הסך ההוא אם בדיני אדם או בדיני שמים.

גם במקרה זה מבאר המהרשד"ם שאין בסיס לתביעה, כיוון שלא עלה בידי השליחים להצילו.

2. שו"ת הרשב"א, ח"א אלף נו, מובא בבית יוסף חו"מ שלג; וראה נוסח מורחב של התשובה בשו"ת החדשות, סי' שלח.

המסקנות הן:

1. פועל שעשה מלאכה ולא הצליח בה, אינו זכאי לשכר כלל.
2. פועל שעשה מלאכה ולא הצליח בה מחמת אונס, זכאי לשכר על עבודתו. כמו כן, אם אי הצלחה היא לפי המקובל בתחום, הדבר אינו גורע משכרו.

ב. מקרים שבהם ניתן שכר חלקי על מלאכה

הגמרא (בבא קמא קטז ע"ב) דנה במקרה של שני חמורים שטבעו, ובעל החמור הזול קפץ להציל את החמור היקר, לאחר שהתנה עם בעליו שיפצה אותו על החמור הזול, אך הדבר לא עלה בידו:

בעא מיניה רב מרבי: ירד להציל ולא הציל, מהו? אמר לו: וזו שאילה? אין לו אלא שכרו. איתיביה: השוכר את הפועל להביא כרוב ודורמסקנין לחולה, והלך ומצאו שמת או שהבריא - נותן לו שכרו משלם! א"ל: מי דמי? התם עביד שליח שליחותיה, הכא לא עביד שליח שליחותיה.

הגמרא קובעת שהמציל זכאי לשכר טרחה, גם אם לא הצליח, אך אינו זכאי לשכר שהתנה עליו עם בעל החמור היקר מלכתחילה, מכיוון שלא הצליח. הגמרא משווה זאת לדין פועל, שנמצא שאין תועלת במלאכתו, ומחלקת בין מלאכה שנעשתה באופן מלא ולא הועילה מסיבות אחרות, לבין מלאכה שלא נעשתה עד תומה. מצד אחד, הדבר עולה בקנה אחד עם מסקנת הסוגיות, שאין לתת שכר למי שנכשל בביצוע מלאכתו, אך מצד שני במקרה זה בכל זאת השכיר מקבל שכר, אף שלא הצליח, ועולה השאלה מדוע? אם זה מפני שאי הצלחה הייתה שלא באשמתו, מדוע אינו זוכה בכל השכר שסוכם עליו? מדברי הפוסקים עולים כמה הסברים:

1. הפועל הפסיד

מדברי הרא"ש³ עולה, שהסיבה לקבלת השכר היא ההפסד שנגרם לפועל:

שמעון שהיה סרסור של ראובן למכור ביתו, והלך אצל לוי ונתרצה לקנותו, ושוב לא רצה ראובן למכור ללוי, כי אמר כי היה שונאו, ומכרו לאחר; ועתה תובע שמעון, הסרסור, דמי סרסרותו מראובן. לא ידענא במה נתחייב ראובן לו מעות... כי זה פשוט הוא, שהסרסורים והשדכנים, אם נגמר הדבר בלא סרסור, אין המוכר נותן כלום... ודמיא להא... ירד להציל ולא הציל, מהו? אמר ליה: זו שאלה, אין לו אלא שכרו; פירוש: שכר טרחו, ולא דמי חמורו. הכא נמי, יתן לו שכר טרחו, שהלך ודבר בשבילו, ולא דמי סרסרותו... ועוד, דלא דמי כלל, דהתם הפסיד המציל חמורו כדי להציל לחמור חברו, אבל הכא, לא הפסיד הסרסור מאומה.

3. שו"ת הרא"ש, כלל קה סי' א, מובא בבית יוסף, חו"מ קפה.

הרא"ש דן בסרסור שלא הצליח במלאכתו באשמת מעסיקו, הוא פוטר את המעסיק מלשלם לו, והוא מבאר שבמקרה 'ירד להציל', הפועל הפסיד עבור ההצלה, על כן הוא זכאי לשכר, גם אם לא הצליח במלאכה.

2. למעסיק יש הנאה מכך שלא שכר אדם אחר

כך כותב מהר"ם פדווא (שו"ת סי' סג), ודבריו מובאים ב'דרכי משה' (חו"מ סי' רסד ס"ק ה) בקיצור:

ראובן ושמעון שנחבשו על נפשם ועמד שמעון והוציא הוצאות על זה ובתוך כך יצא ראובן מן המאסר ופסק שם דאפילו אם התנה עמו תחילה לשלם לו דומה כמאן דירד להציל ולא הציל דאין לו אלא שכרו וכאן אפילו שכרו אין לו דהא לא נהנה ראובן במה שהוציא...

דהיינו במקרה זה אין לחייב כלל בתשלום, כיוון שלא הצליחו מעשיו. בתוך דבריו, המהר"ם פדווא מבאר מדוע המציל את החמור מקבל שכר טרחה, אף שלא הצליח: דהא היה צריך לשכור אחר אם לא ירד זה, דלא ידע דיעלה ממילא. דהיינו אם יש לו הנאה ממונית מהשכירות, כיוון שהיה צריך בלאו הכי לשכור מישהו, עליו לשלם על כך.

3. המעסיק התחייב לשלם לעובד

'דרכי משה' (שם) כותב, שמהר"ם מרוטנברג (מרדכי בבא קמא קסז) חולק על סברת המהר"ם פדווא, וסובר שיש חיוב לשלם לעובד את שכרו גם אם המעסיק לא נהנה כלל, ולא היה נזקק לעזרתו של העובד, בדומה לדין הגמרא ש'ירד להציל', אף שלא הצליח, אינו מקבל את הסכום הגבוה שהותנה עמו, אך מקבל את שכרו הבסיסי. בעקבות כך הוא פוסק (חו"מ סי' רסד סעי' ד) על דברי השלחן ערוך ש'ירד להציל ולא הציל, אין לו אלא שכרו:

דוקא שהתנה עם הבעלים, אבל לא התנה עם הבעלים וירד להציל ולא הציל, אפילו שכרו אין לו, דהא לא הועיל לו... וכן שנים שנתפסו והוציא אחד הוצאות, אם השני יצא מן המאסר בלא השתדלות חבירו, אין חייב ליתן לחבירו כלום, הואיל ולא התנה עמו. ואם לא יצא רק ע"י השתדלות האחר, לא יוכל לומר: לא הייתי צריך להשתדלותך כי ידי תקיפה, אף על פי שהאמת אתו, מ"מ חייב ליתן לו לפי מה שנהנה, לפי ראות ב"ד, כן נראה לי (ועיין במרדכי פ' הגוזל בתרא תשובת מהר"ם ודלא כמהר"ם פדוואה סי' סג).

דהיינו אם היה מתנה עמו לשלם ואכן יצא בעקבות השתדלותו, היה חייב לו לפחות את שכרו, אף אם המלאכה לא הועילה לו כלל, שכן יכול היה לצאת לבד. בספר 'נתיבות המשפט' (סי' רסד, ביאורים ס"ק ג) מסביר מדוע יש מקום לשלם אף שלא הצליח:

לכן נראה הטעם, דכשהתנה, אז אף אם לא הציל מ"מ כיון שגילה דעתו שרצה לשכור מצילין הרי הרויח במה שהלך זה שלא היה צריך ליתן שכר למצילין אחרים, משום הכי צריך ליתן לו שכרו.

דהיינו לדבריו, העובדה שיש תנאי גורמת לכך שיתחייב יותר, כיוון שמגלה בדעתו שהיה שוכר פועל בכל מקרה, זהו שילוב של הטעמים דלעיל.

4. שכירות הפועל היא גם על ספק הצלחה

בשו"ת 'חוות יאיר' (קנד מובא בפת"ש סי' רסד, ס"ק א) נכתב שאם לא היה תנאי של הפועל שתהיה הצלחה במעשה ידיו, חייב המעסיק לשלם לו את שכרו אף אם לא הצליח במלאכתו. על כן הוא מחייב בתשלום שכרו של שתדלן שלא הצליח אצל השלטונות. ובכך כנראה מיושב הקושי שלעיל, שכן במקרה של 'ירד להציל' והדומים לו, הפועל נשכר כדי לנסות להציל, אף שלא בהכרח יצליח. אמנם אם יש תנאי שהתשלום תלוי בהצלחה, אין לשתדלן תביעה במקרה שלא הצליח. כך כותב גם ה'מחנה אפרים' (הל' שכירות פכ"ג):

...ואיכא למימר דהתם איירי כשא"ל אציל את שלך ואתה נותן דמי שלי דכי הציל נותן כל מה שהפסיד, וכי לא הציל שכרו מיהא יהיב ליה כמו שהיה נותן לאחר לירד לנהר ולטרוח ולהציל ואף על פי שאפשר שיטרח ולא יציל. אבל זה שהתנה וא"ל אם תציל אתן לך שכרך הרי פירש ואמ' לו שלא יתן לו אלא לכשיציל והוא הדין נמי אם אמר לו הצל את שלי ואתן לך שכרך דאם לא הציל אינו נותן לו כלום שהרי גילה דעתו דלא יהיב אלא אחר שיציל. אבל בסתמא שא"ל הצל את שלי ולא אמר לו ואתן לך שכרך נראה דאפילו לא הציל יהיב ליה שכר טרחו, ועיין במרדכי בפרק הגוזל בתרא בתשובת השדכנות (אות קעג) ועדיין צריך תלמוד. ה'מחנה אפרים' מחדש שבמקרה שלא פירש שהתשלום הוא על ההצלחה, מחויב המעסיק לשלם לו שכרו גם אם לא הציל, כיוון שהשכירות היא גם על ניסיון ההצלה ולא מותנית דווקא בהצלחת ההצלה.

סיכום הנימוקים לחיוב בשכר חלקי במקרה שהפועל לא הצליח במלאכתו:

1. יש הפסד לפועל (רא"ש).
2. יש הכרח לשכור פועל בכל מקרה (מהר"ם פדווא).
3. התנה שישלם לו (רמ"א על פי מהר"ם).
4. שכירות הפועל היא גם על הניסיון ולא רק על ההצלחה ('חוות יאיר' ו'מחנה אפרים').

ג. מלאכה שלא צלחה מסיבות היצוניות

בנוגע לכך עולה גם השאלה של פועל שלא הצליח, מחמת סיבה היצונית שמנעה את השלמת הפעולה. בהלכה (שו"ע, חו"מ סי' שלד סעי' א) נידון מקרה של מלאכה שהתבטלה עקב נסיבות בלתי צפויות, ונקבע שזהו ההפסד של הפועל, אלא אם כן בעל

הבית היה צריך לדעת מאפשרות הביטול, ולא הפועל. בתוספתא⁴ נידון מקרה שהמלאכה נעשתה אך לא היה בה תועלת, כגון פועל שהלך להביא דבר שבסופו של דבר לא ניתן היה להביא אותו:

'השוכר את הפועל להביא שליחות ממקום למקום והלך ולא הביא נותן לו שכרו משלם'.
ב'מרדכי' (בבא מציעא שנג) נידון מקרה ששליח להביא איגרת חזר בו מחמת תיגר, ה'מרדכי' פוסק שהפועל הפסיד (הובא ברמ"א חו"מ סי' שלה סעי' ב). אמנם 'הגהות מרדכי' (סי' תס) כותב שהיות והוא אנוס ראוי לשלם לו שכר.

תלמיד הרשב"א (בבא מציעא עז ע"א) מתקשה, מדוע אין אומרים במקרה של פועל שהלך ולא הביא, שכיוון שהפועל נאנס באונס שבעל הבית לא היה אמור לידע עליו, ההפסד על הפועל. וכך הוא מיישב:

... ואפשר היה לחלק, שלא אמרו כן אלא באומר להן לכו והביא לי כך וכך שיש לי במקום פלוני והלכו ולא מצאו, שהוא פשע בעצמו, אבל באומר להן לכו ותקנו והלכו ולא מצאו אנוס הוא. ואין זה מספיק, שאין משמעות דבריהן כך. הדבר צריך תלמוד הלכה למעשה שבודאי אונס נראה כל שאמר להן לכו לקנות והלכו ולא מצאו.

עוד נראה לומר שדברים אלו של גדולי המורים הן בהולך ממקום למקום, שעיקר השכירות על ההולכה, וההבאה טפלה לה, והילכך אינו בדין שיפסיד לשכרו אם לא הביא. ומ"מ נותן לו כפועל בטל. וזה שאמרו 'משלם', לשון התוספתא ממש הוא שכתבו. אבל כשנותן לקנות מן השוק תבואה ולהביא, עיקר השכירות על הבאת התבואה, שההליכה לשוק אינו טורח של כלום. ומאחר שלא מצאו תבואה, אנוס הוא ופטור. וזה נראה עיקר.

כלומר, בתחילה הוא קובע שייתכן שהחיוב לשלם לפועל במקרה של אונס הוא רק אם זו פשיעת המעסיק, ששלח להביא דבר שלא נמצא במקומו. הוא דוחה סברה זו וסובר שיש חיוב לשלם לפועל בכל אונס, והוא מגיע למסקנה שיש לחלק בין עבודה שעיקרה הוא ללכת למקום מסוים ולחזור, ועבודה זו נעשתה, אלא שלא הועילה מחמת אונס, ואז מקבל הפועל שכר מלא; לבין עבודה שעיקרה היא קניית דברים מסוימים, וזה לא נעשה, ולכן הפועל אינו זכאי לשכר כלל.

דברים אלו של אחד מהראשונים, שנתגלה לאחרונה, לא היו ידועים לאחרונים.
הרמב"ן⁵ דן בשיטת הרי"ף, שהסביר שאריס מקבל את חלקו ברווח גם אם לא היה צורך בעבודתו, היות והוא כשותף בקרקע. הראב"ד חולק על הרי"ף, וסובר שכך הוא הדין בכל מקרה שפועל עובד במתכונת 'קבלן', כלומר משלמים לו לפי תוצאות עבודתו ולא לפי שעות העבודה. שיטה שלישית היא שכך הוא הדין גם במקרה שפועל עובד לפי שעות, וכבר התחיל לעבוד. על כך מגיב הרמב"ן, בתחילה הוא סותר את השיטה המחייבת

4. תוספתא, בבא מציעא פ"ז ה"ג, מובאת ברי"ף, ב"מ דף מז ע"א בדפי הרי"ף; רמב"ם, הל' שכירות פ"ט ה"ח; רא"ש, ב"מ סי' ו ס"ק ו.

5. רמב"ן, ב"מ עז ע"א, מובא גם בנימוקי יוסף, על אתר.

בתשלום שכר מלא על עבודה שלא נעשתה, וכפי שמוכח בגמרא שרק אם הפועל עבד ולא הועיל - מקבל שכר, אך אם לא נזקקו לעבודתו מלכתחילה - אין סיבה שיקבל שכר: ...אבל בקבלנות אפשר כדברי הרב ר' אברהם ז"ל דכל רווחא דמיתרמי בקבלנות מאחר שהתחיל במלאכה דקבלן הוי, ואנו אין לנו אלא כדברי רבינו הגדול ז"ל דטעמא דמסתבר הוא, וגבי שטף נהר חמורו אשכחן בירושלמי בפרק הגוזל בתרא תני הניח את שלו להציל את של חבירו ועלה של חבירו מאליו אינו נזקק לכלום, ואפשר נמי דהא דאמרינן בגמרא דילן ירד להציל ולא הציל אין לו אלא שכרו אפילו עלה מאליו בכלל זה, ואף על פי שזו קבלנות היא והתחיל בה שהרי ירד להציל, ריוח שבא בו לבעל הבית הוא.

מדבריו עולה שמלאכה שלא היה צורך בה, אפילו באונס, ואפילו כשהפועל ניסה לעשותה, אין הפועל מקבל כלל את שכרו, הרמב"ן מבסס את דינו על מקרה שפועל עשה ולא הצליח, והמטרה הושגה בלעדיו. ומוכיח זאת מהמקרה ש'החמור עלה מאליו', שהוא דומה למי ש'ירד להציל ולא הציל'. אמנם הרמב"ן אינו מבאר מה ההבדל בין דבריו לדברי הגמרא, שכן במקרה ש'ירד להציל ולא הציל', לפי דברי הגמרא מגיע לו שכר טרחה, ואילו לפי דבריו מי שמלאכתו נעשית בידי אחרים ולא היה צורך בה, אינו זכאי לשכר כלל. בעניין זה אנו נזקקים לדברי האחרונים.

שו"ת 'בעי חיי' עוסק באריכות בשאלת היחס שבין התוספתא, שאומרת שהשליח שהלך ולא הביא מקבל 'שכרו מושלם', לבין השו"ע שפוסק 'ירד להציל, אין לו אלא שכרו', ומציע כמה חילוקים ביניהם. (חילוקים אלו מצויים גם בחיבורים אחרים, כפי שנציין):

1. אפשר לחלק ולומר שאם התנה בפירוש שיקבל שכרו רק אם יצליח - אינו מקבל שכרו מושלם, ואם לא התנה בפירוש ששכרו תלוי בהצלחתו, יקבל שכרו מושלם.⁷
2. אפשר לחלק ולומר שהשכר של שליח הוא על חלק בעבודה שאינו תלוי כלל בתוצאה, כגון הליכה למקום מסוים והבאת דבר, שכן עצם ההליכה היא הפעולה הנדרשת, ואינה תלויה בתוצאה, ולכן יקבל 'שכרו מושלם'. לעומת זאת פעולתו של מי ש'ירד להציל' כולה עבור התוצאה, שכן אין בירידה למים פעולה של ממש, כי אם ההצלה היא הנדרשת ולכן, 'אין לו אלא שכרו'.⁸ על כך הוא חולק וטוען שמצד אחד, ההליכה למקום גם היא לצורך תוצאה, ומצד שני, הירידה למים גם היא סוג של הליכה למקום.
3. המקרים שווים - גם שליח וגם 'ירד להציל', שניהם מקבלים שכר. שהרי גם היורד להציל ולא הציל, מקבל שכרו הראוי, וכן השליח שלא מצא, מקבל את שכרו. הגמרא והשו"ע רק ממעטים משכרו של 'ירד להציל', שהוא יתר על שכר הטרחה.

6. שו"ת בעי חיי, חו"מ סי' רכ; ראה גם בחיבורו כנסת הגדולה, חו"מ סי' שלה שמאריך בעניין.

7. חילוק כעין זה עולה מדברי סמ"ע לשו"ע, סי' שלה ס"ק ח; וכן יש לדייק מדברי ראשונים, ראה במחנה אפרים, הל' שכירות סי' ח.

8. כך עולה מדברי תלמיד הרשב"א דלעיל, וכך היא מסקנת מחנה אפרים, שם.

מדברי 'נתיבות המשפט' (סי' שלה, ביאורים ס"ק ג) עולה ביאור נוסף:
ונראה דדוקא בכאן שהאונס הוא אונסא דשליח דמיקרי אונסא דפועל אז אין צריך לשלם לו אפילו מה שעשה כשלא נהנה בעה"ב, אבל באונס שאירע לבעה"ב ודאי דצריך לשלם לו מה שעשה דמה לו לפועל מה שנאנס בעה"ב, ואפילו כשלא נהנה בעה"ב צריך לשלם... ונגד שכתב על מה שלא עשה עדיין תלוי בחילוקים המבוארים בסימן של"ד ע"ש. אבל באונסא דפועל אפילו מה שעשה אין צריך לשלם כשלא נהנה, ומשו"ה בשליח שנאבד ממנו... דנוטל עכ"פ שכתב, דשם אונסא דבעה"ב הוא שנאבד הדבר והפועל אומר אנה הא קאימנא, ולכך משלם.
אמנם צריך להבין לפי שיטתו מדוע 'ירד להציל' מוגדר בתור אונס של בעל הבית.

מסקנות

- במקרה שפועל לא הצליח במלאכתו מחמת אונס, יש כמה דעות כיצד לקבוע אם יקבל הפועל את שכרו:
- יש דעה שכשיש תנאי מפורש שיקבל את שכרו גם בלא הצלחה, יקבל שכרו, ואם לא הותנה תנאי כזה, לא יקבל שכרו.
  - יש עבודה שאינה תלויה בהצלחה (כגון הליכה למקום מסוים), ועליה יקבל את שכרו גם אם לא הצליח במלאכתו.
  - יש דעה שבכל מקרה, תמיד מקבל את שכרו, אך לא את סכומים שהובטחו לו מעבר לכך.
  - כשהאונס הוא אצל בעל הבית ולא אצל הפועל, יקבל הפועל את שכרו .
- לאור זאת, בכל המקרים שציינו למעלה, צריך לבחון את המנהג ואת ההסכמות בין הצדדים, ולאחר מכן לבחון האם הפעולה לא הושלמה מחמת חיסרון במלאכת הפועל או מחמת סיבות אחרות, ולנסות לבחון את משקלן של הסיבות הללו, לאור הסברות המובאות כאן.

